

ERIÄVÄ MIELIPIIDE TYÖRIITOJEN SOVITTELUJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISTÄ VALMISTELEVAN TYÖRYHMÄN MIETINTÖÖN

1 Yleistä

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman alaluvun 4.1 Talouskasvua ja kilpailukykyä tukevat työmarkkinauudistukset mukaan: "Suomen pitkän tähtäimen kilpailukyvyyn vahvistamiseksi hallitus vahvistaa vientivetoista työmarkkinamallia. Laissa työriitojen sovittelusta säädetään, että palkantarkastusten yleistä linjaa ei voida ylittää valtakunnansovittelijan toimistosta tai sovittelulautakunnan toimesta annettavalla sovintoehdotuksella."

Työ- ja elinkeinoministeriön päätöksen mukaan kolmikantainen työryhmä asetettiin "valmistelemaan työriitojen sovittelujärjestelmää koskevia muutoksia vientivetoisen työmarkkinamallin edistämiseksi".

Hallitusohjelman ja työryhmän asettamispäätöksen tarkoitus ja tavoite on vahvistaa ja edistää vientivetoista työmarkkinamallia. Työryhmän mietinnöstä tulisi käydä selkeämmin kautta linjan ilmi, että lakimuutoksessa on kyse nimenomaan avoimen sektorin kansainväliselle kilpailulle alttiiden alojen muodostamasta yleisestä linjasta, joka tulee ottaa huomioon sovittelutoiminnassa.

Vientivetoisella työmarkkinamallilla tarkoitetaan sitä, että vientialat avaavat neuvottelukierroksen ja määrittelevät palkankorotusten tason siten, että se ei vaaranna talouden avoimen sektorin menestymistä kansainvälisillä markkinoilla. Koska myös muiden alojen palkkaratkaisut vaikuttavat vientiyritysten kustannuksiin, vientivetoiseen työmarkkinamalliin kuuluu lisäksi periaate, jonka mukaan muut alat eivät saa ylittää viennin avauksen kustannusvaikutusta. Sovittelijan tai sovittelulautakunnan mahdollisuus ylittää avaajaliittojen sopimuksen kustannusvaikutus johtaisi alojen väliseen palkkakilpailuun, mikä puolestaan johtaa kustannuskilpailukyvyyn menetykseen.

Suomessa toteutettiin kolmen työehtosopimuskierron ajan vuodesta 2017 lukien varsin hyvällä menestyksellä vientivetoista liittokohtaista työmarkkinamallia. Työmarkkinatilanteeseen muodostui kesällä 2022 kuitenkin selkeä häiriö, kun työ- ja elinkeinoministeriön asettama sovittelulautakunta epäonnistui tehtävässään esittämällä ratkaisun, jonka

perustella kunta- ja hyvinvointialueiden palkat nousevat lähivuosina viennin avausta enemmän. Sovittelulautakunnan ehdotukseen perustuva ratkaisu johtaa vääristyneeseen tilanteeseen, jossa verorahoitteen julkinen sektori on työmarkkinoiden palkkajohtaja.

Katsomme, että ehdotus on huomattava parannus nykytilaan, sillä kuten esityksessä on todettu, sillä vahvistettaisiin lain tasolla sovittelutoiminnassa jo nykyisin noudatettua käytäntöä niin sanotun palkantarkistuksen yleisen linjan huomioimisessa. Esitetyllä sääntelyllä voidaan ohjata sovittelulautakunnan ja valtakunnansovittelijan työtä niin, että ne toimillaan tukevat Suomen kansantalouden ja kilpailukyvyä edellyttämää työmarkkinamallia ja siten estää vuonna 2022 tapahtunut edellä kuvattu sovittelulautakunnan menettely, jolla on ollut huomattavat negatiiviset vaikutukset työmarkkinatoimintaan.

Mietinnössä on kuitenkin useita kohtia, joita tulee täsmentää ja selkeyttää, jotta lainsäädäntö paremmin toteuttaisi hallitusohjelman tavoitteen ja tarkoituksen.

2 Keskeiset ehdotukset

Mietinnön toteamus, jonka mukaan ”ehdotus ei käytännössä merkitsisi muutosta valtiolisessa sovittelutoimessa nykyisin noudatettuun käytäntöön”, pitää paikkansa sikäli, että sovittelijat ovat jo vuosikymmeniä katsoneet olevansa sidottuja yleisen linjan noudattamiseen. Merkittävä muutos olisi kuitenkin se, että esityksellä tuotaisiin käytäntö lain tasolle. Esityksellä vahvistettaisiin palkantarkistusten yleisen linjan huomiointia lain tasolla.

Edellä on tuotu esille, että Suomen kilpailukyvyä kannalta olennaisia ovat nimenomaan kansainväliselle kilpailulle alttiiden alojen palkkaratkaisut. Toteamusta siitä, että sovittelijan toimivaltaa ei ennakkolisesti sidottaisi tietyn alan ratkaisuun, tulisi siten täsmentää koskemaan nimenomaan ko. alojen ratkaisuja.

3 Yleinen linja

Yleisen linjan muodostumista tulisi kuvata lakiehdotuksen perusteluihin täsmällisemmin kuin työryhmän mietinnön 11 §:n säädöskohtaisissa perusteluissa. Tulisi todeta, että yleinen linja voi muodostua jo tarpeeksi vahvana pidettävän päänavaajana toimivan alan ratkaisusta. Yleisen linjan syntymistä vahvistaisi se, että muut alat ovat seuranneet ratkaisuisaan merkittävän päänavaajana toimineen alan kustannusvaikutusta.

Esityksen 11 §:n säädöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että ”palkanmuodostuksen toimivuutta työmarkkinoilla edistäisi yleisen linjan mukaisten palkantarkistusten ja muiden kustannusvaikutusten huomioiminen sovittelutoiminnassa”. Esityksen 13 §:n säädöskohtaisissa

perusteluissa todetaan huomioon otettavaksi ”yleisen linjan mukaiset palkantarkistukset ja kunkin määräyksen laskettavissa olevat kustannusvaikutukset. Näitä kirjauksia tulisi selkeyttää siten, että yleinen linja muodostuu sekä palkantarkistuksista että kaikkien laskettavissa olevien työehtosopimusmääräysten kustannusvaikutuksesta. Arvioitaessa sopimuksen kustannusvaikutusta on kiinnitettävä huomiota sekä sopimuksen kustannusvaikutukseen sopimuskaudella (johon vaikuttavat mm. sopimuskorotusten ajankohdat ja mahdolliset kertaerät) että kustannusten tasoon sopimuskauden päätteeksi.

Säädöskohtaisissa perusteluissa on hyvin todettu, että Suomen vientivetoisessa taloudessa kansantalouden kilpailukyyn turvaava kustannustaso muodostuu vientialoilla ja että yleisenä linjana olisi siten perusteltua ottaa huomioon vientialojen työehtosopimukseen perustuva kustannusvaikutusten taso. Seuraavassa kappaleessa todettu toteamus siitä, että yleisen linjan muodostavaa sopimuskokonaisuutta ei voitaisi yksiselitteisesti määrittellä, tulisi kuitenkin muotoilla uudestaan.

Tarkoitus on nimenomaan huomioida vientialojen kustannusvaikutus. Mietinnöstä tulisi käydä selkeästi ilmi, että kyse on kansainväliselle kilpailulle alttiiden, avoimen sektorin toimialojen avauksesta. Julkisella sektorilla ei voi syntyä kustannusvaikutusta, joka turvaisi kansainvälistä kilpailukykyä. Kysymys on vientialoilla muodostuneesta kustannuskilpailukyvyistä.

4 Yleisen linjan ajallisesta ulottuvuudesta

Yleisen linjan ajallisesta ulottuvuudesta on kirjoitettu mietintöön epäselvästi ja lainsäädännön tavoitteiden toteutumisen kannalta ongelmallisesti. Toisin kuin mietintöön on kirjoitettu, yleisen linjan ajallista ulottuvuutta on mahdollista määrittellä yksiselitteisesti.

Lakiehdotuksen perusteluissa tulee selkeästi todeta, yleinen linja on voimassa päänavausratkaisusta päänavausratkaisuun, ei työehtosopimuksen voimassaolon päättymiseen saakka, kuten mietinnössä on nyt todettu. Yleiseen linjaan jäisi silloin todennäköisesti aukko, joka voisi johtaa häiriöihin palkanmuodostuksessa ja vaarantaisi työmarkkinoiden toimivuuden.

Yleisen linjan huomioimista koskevien kirjausten tulee olla selkeät. Lakiehdotuksen perusteluista tulee siten poistaa toteamukset sovittelijan mahdollisuuksista huomioida kulloinkin vallitsevaa tilannetta tai tilannekohtaisesti tarkastella jonakin muuna aikana solmittuja sopimuksia. Kyseiset kirjaukset vaikeuttavat myös sovittelijan työtä. Ratkaisevaa on se, että yleisen linjan kustannusvaikutusta on seurattava päänavausratkaisusta päänavausratkaisuun eli seuraavan yleisen linjan muodostumiseen saakka.

5 Sovittelijan velvollisuus noudattaa yleistä linjaa

Mietinnössä on muutamassa kohdassa todettu, että ehdotus jättäisi sovittelijalle liikkumavaraa huomioida palkkauksen kehittämistarpeita alaja tehtäväkohtaisesti. Muotoilut ja viittaukset palkkauksen kehittämistarpeisiin ovat huonosti harkittuja ja selkeässä ristiriidassa ehdotuksen tavoitteiden kanssa.

Esityksessä on todettu, että sovittelijalla olisi liikkumavaraa etsiä erilaisia ratkaisuja, kunhan niillä ei vaaranneta työmarkkinoiden toimivuutta, kansantalouden kantokykyä ja kilpailukykyä sekä julkisen talouden kestävyyttä. Tulisi selkeämmin todeta, että ratkaisut, jotka vaarantaisivat työmarkkinoiden toimivuutta ja muita edellä todettuja seikkoja, olisivat lainsäädännön vastaisia. Jotta lainsäädäntö toteuttaisi tavoitettaan ja estäisi epätoivotut häiriöt työmarkkinoille, kuten hinta-palkkakierteen syntymisen ja heijastevaikutukset muille aloille, tulee liikkumavarasta esitetyt kirjaukset poistaa.

Sovittelussa olisi mahdollista huomioida alakohtaisia tarpeita ja tehdä sovintoehdotuksia, joiden sisältö poikkeaisi yleisestä linjasta, kunhan niiden kustannusvaikutus kokonaisuudessaan olisi enintään yleisen linjan tasolla. Kyse ei olisi sovintoehdotuksen sisältöä liian tarkkarajaisesti määrittelevien kriteerien säätämisestä, sillä yleisen linjan raameissa hyvinkin erilaiset ratkaisut olisivat mahdollisia.

Mietinnössä on ymmärrettävästi todettu, että sovittelijan tulisi huomioida yleisen linjan mukainen kustannusvaikutus siinä määrin kuin se on hänen käytettävissään olevien tietojen perusteella mahdollista. Sovintoehdotuksen ja yleisen linjan kustannusvaikutusten tulisi kuitenkin laskennallisesti vastata toisiaan. Lause siitä, että näiden ei tulisi laskennallisesti täsmällisesti vastata toisiaan, on epäselvä ja ristiriidassa esityksen tarkoituksen ja tavoitteen kanssa. Kustannusvaikutusten täsmävyys tulee toteutua sillä laskentatavalla ja tiedolla, joka sovittelijalla on käytettävissään. Tarkoituksena on, että sovintoehdotus ja yleisen linjan kustannusvaikutus kaikki siihen vaikuttavat tekijät huomioiden vastaisivat laskennallisesti toisiaan.